

VERENIGINGS NIEUWS

De Zoogdieratlas verschijnt

ATLAS VAN DE
NEDERLANDSE
ZOOGDIEREN

1988
A. BONGERS
G. HOFMEIER
V. VAN LAREN
G. WILSON
L.M. THOMAS

Op zaterdag 1 februari 1992 wordt de "Atlas van de Nederlandse Zoogdieren" gepresenteerd. Deze atlas bevat de actuele verspreidingsgegevens per soort en is het meest complete werk op dit gebied. Het grootste deel van de gegevens is verzameld door VZZ-leden. Ook de auteurs zijn merendeels lid van de VZZ. De Contactgroep Zoogdier Inventarisatie (CZI) en de Uitgeverij KNNV willen het verschijnen van dit unieke boek niet ongemerkt voorbij laten gaan. De hele dag zal daarom in het teken staan van de in het wild levende zoogdieren. De moeite waard voor iedereen die zich interesseert voor zoogdieren.

De Provincie Noord-Brabant heeft deze dag mogelijk gemaakt door een belangrijk deel van de kosten op zich te nemen en de Bois le Duc zaal van het Provinciehuis te 's Hertogenbosch ter beschikking te stellen. Belangstellenden voor deze dag kunnen zich

tot uiterlijk 12 januari schriftelijk aanmelden bij de Uitgeverij KNNV ter attentie van A. Vaessen, Oude Gracht 237, 3511 NK Utrecht.

Programma

- 10.00 ontvangst met koffie
- 10.30 opening door de voorzitter van de CZI en de VZZ door dr. M.H. den Boer.
- 10.40 "De ontwikkeling van de zoogdier-faunistiek in Nederland" door dr. C. Smeenk.
- 11.00 Aanbieding van het eerste exemplaar aan de heer drs. D.J. Gabor, staatssecretaris van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, door drs H.D. van Bohemen namens de Uitgeverij KNNV.
- 11.30 "Problemen bij de bescherming van zoogdieren in Nederland" door prof. dr. L. Vlijm.
- 11.50 "Bedreigde \ zoogdie-

ren": dia-presentatie door natuurfotograaf Dick Klees.

- 12.00-13.30 Middagpauze.
- 13.30 "Zoogdieren op de Hollandse Kade" door Koos van Zomeren.
- 14.00 "De verspreiding van de boomarter: mogelijkheden en moeilijkheden bij een inventarisatie" door dr. S. Broekhuizen.
- 14.20 "De bruikbaarheid van zoogdiersporen bij faunistische inventarisaties" door mevr. A. Steeman-Diepenbeek.
- 14.40 "Zoogdiergegevens, wie kan en doet er wat mee? Discussie onder leiding van prof. dr. C.W. Stortenbeker met als panelleden: drs. C. Kalden, plv. directeur NBLF van het Ministerie van LNV, dr. R.W. Welschen, milieudeputeerde van de provincie Noord-Brabant, mw. dr. J.M. Drees, lid Commissie Milieu Effect Rapportage, drs. F. van Wijland, hoofd afdeling Ecologie van de Landinrichtingsdienst, drs. W. Altenburg, Bureau Altenburg & Wymenga, Veenwouden, en ir. E.P.L. Hessels, directeur terreinbeheer van Natuurmonumenten.
- 15.25 Sluiting van de dag door dr. M.H. den Boer.
- 15.30 Borrel.

Plaats: Bois le Duc zaal van het Provinciehuis te 's Hertogenbosch.

Noordse woelmuis op Voorne

In het weekend van 20-22 september 1991 heeft de Veldwerkgroep van de VZZ een inventarisatie uitgevoerd naar kleine zoogdieren op Voorne. Evenals op het kamp vorig jaar in de Zaanstreek, stond opnieuw het voorkomen van de noordse woelmuis *Microtus oeconomus* centraal. Er was veel belangstelling voor het kamp, ook van de media. In totaal werden bijna 200 vallen uitgezet in zeven verschillende gebieden op Voorne. Het betrof natuurgebieden in beheer bij Natuurmonumenten en Het Zuidhollands Landschap, zoals Het Groene Strand, de Waal bij Rockanje, de Merrevliet, de Holle Mare en de Kleine Beer. In enkele van deze gebieden waren al eens eerder (in de jaren zestig) noordse woelmuizen aangetroffen. Op de overige plaatsen was het voorkomen nog nooit bevestigd, maar was het biotoop in principe wel geschikt (vochtige rietlanden en moerassen).

De resultaten van het onderzoek zijn deels verheugend, deels zorgwekkend. Verheu-

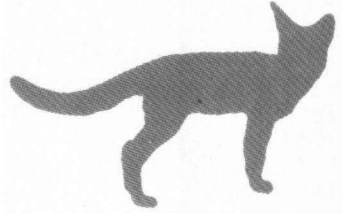
gend omdat de noordse woelmuis nog steeds voorkomt op Voorne en wel op het Groene Strand. Zorgwekkend omdat in de overige natuurgebieden, zoals de Waal en Merrevliet, de soort niet is aangetroffen, dit in tegenstelling tot enkele decennia geleden. In deze gebieden werd de voedselconcurrent, de veldmuis wel veelvuldig gevangen, zelfs op vochtige tot natte plaatsen. Behalve noordse woelmuizen werden ook nog 96 bosspitsmuizen, 3 dwergspitsmuizen, 39 veldmuizen, 43 bosmuizen en 18 dwergmuizen gevangen. Een onverwachte bijvangst betrof een bruine kikker.

Mede door het mooie weer op zaterdag kon ook enige tijd besteed worden aan andere excursies in het duingebied. Er werden onder meer sporen gevonden van bunzing en ree. Al met al was het inventarisatie-weekend opnieuw zeer geslaagd. Het verslag van Voorne zal naar verwachting in maart 1992 gereed zijn.

Kees Mostert

De noordse woelmuis komt nog altijd voor op Voorne.

Foto Pieter Elbers

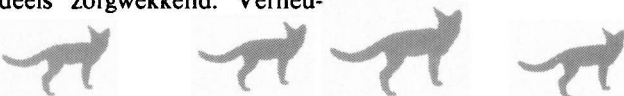
Zoogdier(en) raken bekender

Zoogdier wordt ook op heel andere wijze ingezet om onze inheemse zoogdieren bekender te maken. De redactie van Dier, het blad van de Dierenbescherming, doet van tijd tot tijd een greep uit de inhoud van Zoogdier. Dit uiteraard pas na overleg met de desbetreffende auteur. Dier heeft een oplage van 125.000 exemplaren. De dierenbeschermers zullen ongetwijfeld de verhalen over otters, ecoducten en steenmarters met belangstelling lezen.

Inheemse zoogdieren op tv

Oplettende kijkers hebben in september bij het tv-programma 'Van Gewest tot Gewest' een kort filmpje kunnen zien over de muizeninventarisatie van de Veldwerkgroep op Voorne. Drie leden van de Veldwerkgroep werden, soms wadend door de rietvelden, gevolgd door een camera. Helaas werd de soort waar het om te doen was, de noordse woelmuis, tijdens de opnamen niet aangetroffen. Wel konden bosspitsmuis, dwergmuis, bosmuis en veldmuis in close up worden getoond. Ook het radioprogramma 'Vroege Vogels' besteedde aandacht aan het veldkamp en de noordse woelmuis. Publiciteit voor de activiteiten van de Veldwerkgroep en voor onze inheemse fauna.

Nicoline Elsink

Algemene ledenvergadering

De jaarlijkse Algemene Ledenvergadering van de VZZ zal op zaterdag 25 april 1992 worden gehouden. De plaats van samenkomst is op dit moment nog niet bekend. Noteert u deze datum alvast in uw agenda!

Belangrijke agendapunten

- *verkiezing nieuwe voorzitter en nieuwe penningmeester.* Marius den Boer respectievelijk Jan Swart treden af. Inmiddels heeft Rogier Lange, thans nog voorzitter van de Veldwerkgroep-VZZ, zich kandidaat gesteld voor het voorzitterschap;
- *jaarverslag 1991.* Het jaarverslag 1991 zal tijdig met Zoogdier worden verzonden;

- *beleidsplan VZZ.* Momenteel is er beleidsplan in voorbereiding. Het bestuur zal tijdig een samenvatting in Zoogdier laten verschijnen. De volledige tekst van het beleidsplan zal op schriftelijke aanvraag aan belangstellenden worden toegezonden.

Joep van de Laar,
secretaris VZZ

Jubileumjaar

In 1992 bestaat de VZZ 40 jaar. In het jubileumjaar zal de 'Rode Lijst van Zoogdieren' worden uitgebracht. Deze lijst wordt gepubliceerd in een speciaal nummer van Zoogdier. Het bestuur van de VZZ heeft

hiervoor subsidie aangevraagd bij het Nederlandse Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en bij het Vlaamse Ministerie voor Leefmilieu, Natuurbehoud en Landinrichting.

De eigenlijke viering van ons jubileum wordt vooralsnog voorzien in de maand mei. De organisatie van een symposium met als thema 'Zoogdieren en Wetlands' is inmiddels begonnen. Er wordt nog nagedacht over een feestelijke omlijsting. De dag lijkt in ieder geval een goede gelegenheid om de inheemse zoogdieren van Nederland en België in het centrum van de belangstelling te plaatsen. Suggesties zijn welkom; gaarne indienen bij het bureau van de VZZ.

Joep van de Laar

Hoefdierendag

Zaterdag 5 oktober 1991 hield de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming een studiedag over hoefdieren. Burgers Zoo in Arnhem verleende gastvrijheid in de filmzaal aan ongeveer zestig belangstellenden, die zes lezingen hoorden over diverse gedragsaspecten van onze in het wild levende hoefdieren.

Ed Hazebroek vertelde over zijn onderzoek naar voedselveranderingen en voedselsamenstelling bij edelhert, ree en wild zwijn. Een in het oog springende conclusie van zijn gedegen opgezette onderzoek was dat jonge wilde zwijnen, mits niet bijgevoerd, alleen hun eerste jaar doorkomen als er een redelijk tot goed mast-

jaar (jaar met veel eikels en beukenootjes) is.

Arjen Hoekstra had de gegevens voor zijn verhaal over kwaliteitsverschillen in biotopen en verschillen in genetische expressie bij het edelhert nog maar kort tevoren binnen. Niettemin kon hij enkele interessante resultaten melden van een vergelijking van gewegewichten in een arm milieu (Schotland) en een rijk milieu (Denemarken). Door middel van 'DNA-fingerprinting' kon het vaderschap van de kalveren worden bepaald en daarmee

het voortplantingssucces van de verschillende bokken. Opvallend was dat de over het algemeen als belangrijk geachte 'sneaky' voortplantingsstrategie (stiekeme, snelle paringen terwijl de plaatsbok wordt bezig gehouden door andere indringers) slechts een geringe invloed had op het aantal verwekte nakomelingen. Overigens was bij de gepresenteerde gegevens over de invloed van de gewegewichten nog geen rekening gehouden met het belang van het burlen.

Roland Peltzer maakte in

Reeën in dekking zijn moeilijk te zien, zeker voor trimmers.

Foto Jacques van der Neut

zijn lezing over de relatie tussen reeën en recreatie duidelijk dat reeën door veel manieren van menselijk recreëren worden belemmerd. Daarbij geldt zeker niet het veel gehoorde argument van trimmers: "Reeën verstoort ik niet want die heb ik tijdens het trimmen nog nooit gezien". Simultane observatie van reeën en trimmers leert namelijk dat de reeën zich al in de dekking terugtrekken voordat de trimmer ze ziet.

Na de middagpauze vertelde prof. Wiepkema het een en ander over het kuddegedrag bij hoefdieren. Zijn belangrijkste conclusie liet hij al zien voor dat hij begon: een tekening van een reconstructie van een varkenshouderij in de Romeinse tijd; het zou een blauwdruk kunnen zijn voor toekomstige bedrijven voor de productie van scharrelvarkens. In zijn verdere betoog ging hij in op het belang van eetgedrag (gezamenlijk), ruimte voor privacy (leger), sociale structuur en de wederzijdse geruststelling en vermindering van stress die daar van uitgaat.

De voordracht van Ybele Hoogeveen 'Herten op het hazepad; conditionering van vluchtgedrag' zal in Zoogdier verschijnen. Herman Marinus brak in zijn lezing 'Jagen zonder verzager' een lans voor het zodig wegnemen van een deel van een populatie door middel van, verstandig gebruikte, vangkooien. Daarmee kwam de discussie goed los. Met name een aantal jagers liet zich niet onbetuigd. Zo zou het gebruik van vangkooien hebben geleid tot een slachtpartij van zo'n honderd, voor het merendeel jonge, wilde zwijnen. Alle aanwezigen waren het er over eens dat zoiets verwerpelijk was. Medewerkers van het IBN (voormalige RIN) hadden overigens wel goede ervaringen met deze vangmethode om dieren te merken of anderszins te onderzoeken. Daarbij hadden ze wel eens problemen met 'traphappy'

wilde zwijnen.

Hoefdieren prikken niet vaak op de agenda van wetenschappelijke vergaderingen van de VZZ. Als dan de integratie van gedragsaspecten en de relatie

hoefdieren-mens goed uit de verf komt, kan zo'n bijeenkomst geslaagd genoemd worden.

Jan Piet Bekker

Aktiviteiten Veldwerkgroep 1992

Na een succesvol verlopen veldwerkjaar 1991 zijn de voorbereidingen voor de activiteiten van de veldwerkgroep voor 1992 alweer in volle gang. Gepland zijn in ieder geval twee weekenden, één zomerkamp en twee braakbaldagen.

- pluisdag

Op schrikkelzaterdag 29 februari vindt de tweede VZZ-pluisdag plaats in het Centrum voor Natuur en Milieu 'De Schothorst' bij Amersfoort. Net als op de eerste pluisdag worden hier de beginselen van het braakbalonderzoek toegelicht en in de praktijk gebracht. Voor voldoende braakballen wordt gezorgd; ook zal de nieuwe referentiecollectie van de Veldwerkgroep aanwezig zijn.

Tijd: van 11.00 uur tot 17.00 uur. Maximum aantal deelnemers: 25. Deelnamekosten: f10,- (bfr 180), inclusief koffie: lunchpakket zelf meenemen. Informatie: Jeroen van der Kooij, Doornekampseweg 8, 6866 BG Heelsum (08373-17937). Opgave: stort uiterlijk 1 februari f10,- op postgiro 2050298 ten name van Veldwerkgroep VZZ te Grootebroek, onder vermelding van 'Pluisdag februari'.

- vleermuisweekend

Van 22 t/m 24 mei vindt er een vleermuisweekend plaats, waarschijnlijk in het Lingegebied en anders in Twente. Beide gebieden zijn tot nu toe nauwelijks onderzocht op vleermuizen en zijn veelbelovend. De verzamelde gegevens zullen uiteraard worden gebruikt voor de in bewerking zijnde vleermuisatlas. Het precieze programma wordt in de

convocatie vermeld, die na opgave wordt toegezonden.

Maximum aantal deelnemers: 25. Deelnamekosten: f25,- (bfr 450) inclusief overnachtingen en eventuele fietsuur. Informatie: Jeroen Reinhold, St. Ignatiusstraat 137C, 4817 KE Breda (076-219039). Opgave: stort uiterlijk 20 april f25,- op postgiro 2050298 ten name van Veldwerkgroep VZZ te Grootebroek, onder vermelding van 'Vleermuisweekend'.

- zomerkamp

Van 1 t/m 8 augustus gaat de Veldwerkgroep voor het jaarlijkse zomerkamp naar Noord-Oost-Frankrijk, waarschijnlijk naar de Argonne. Voor deze locatie is gekozen, omdat de bereikbaarheid goed is (400 km vanaf Utrecht) en omdat het een gebied is met een rijke schakering aan zoogdiersoorten. Zo komen hier hoefijzerneuzen en andere bij ons niet of schaars voorkomende vleermuissoorten, veldspitsmuis, ondergrondse woelmuis, drie slaapmuissoorten en vele marterachtigen voor. Het is de bedoeling dat aan zoveel mogelijk verschillende inventarisatiemethoden aandacht besteed wordt om een goed beeld van de zoogdierfauna van deze mooie streek te verkrijgen.

Maximum aantal deelnemers: 25. Deelnamekosten: f175,- (bfr 3150) inclusief maaltijden en overnachtingen. Informatie: Jeroen Reinhold, adres zie hierboven. Opgave: Stort uiterlijk 1 juni f 25,- op postgiro 2050298 ten name van Veldwerkgroep VZZ te Grootebroek, onder vermelding van 'Frankrijk'. Uiterlijk op 1 juli dient het gehele bedrag te zijn overgemaakt.

Zomerkamp van de VZZ
Veldwerkgroep in de Limousin.
Foto Joost Verbeek

muizenkamp

Van 25 t/m 27 september vindt er een muizenweekend plaats, waarschijnlijk in Twente. In dit gebied is recentelijk het voorkomen van de veldspitsmuis aangetoond, die verder in Nederland alleen in Zeeuws-Vlaanderen voorkomt. Dit weekend biedt een goede gelegenheid om dit interessante diert te leren kennen. Daarnaast zal ook getracht worden een beeld te krijgen van de overige kleine landzoogdieren, waartoe een groot aantal live-traps in uiteenlopende biotopen zal worden uitgezet.

Maximum aantal deelnemers: 25. Deelnamekosten: f25,- (bfr 450) inclusief overnachtingen en eventuele fiets-huur. Informatie: Jeroen Reinhold, adres zie hierboven. Op-gave: stort uiterlijk 20 augustus f25,- op postgiro 2050298 ten name van Veldwerkgroep VZZ te Grootebroek, onder vermelding van 'Muizenweekend'.

- pluisdag

Op 3 oktober (datum onder voorbehoud) vindt de derde VZZ-pluisdag plaats in het Centrum voor Natuur en Milieu 'De Schothorst' bij Amersfoort. Programma: zie bij 29 februari.

Tijd: van 11.00 uur tot 17.00 uur. Maximum aantal deelnemers: 25. Deelnamekosten:

f10,- (bfr 180) inclusief koffie; lunchpakket zelf meenemen. Informatie: Jeroen van der Kooij, adres zie hierboven. Op-gave: stort uiterlijk 1 september f10,- op postgiro 2050298 ten name van Veldwerkgroep VZZ te Grootebroek, onder vermelding van 'Pluisdag oktober'.

Tot op één van onze activiteiten,

Jeroen Reinhold
& Rogier Lange

Dasseninventarisatie Jekervallei

Begin november 1991 organiseerde de Nationale Campagne Bescherming Roofdieren een studieweekend waarin vrijwilligers werd geleerd hoe zij dassen kunnen inventariseren. Dertien enthousiaste medewerkers meldden zich en zijn inmiddels hard bezig om in Vlaanderen dassen te speuren.

De opleiding vond plaats te 's Gravenvoeren, maar de aangeleerde kennis werd in de Jekervallei op de (taal)grens tussen Limburg en Luik in de praktijk gebracht. Dit leverde vijf tot dan toe onbekende bewoonde hoofdburchten en enkele bijburchten op, die kunnen worden toegevoegd aan de twee eerder ontdekte burchten. Hierdoor werd het vermoeden gestaafd dat in de Jekervallei nog een zeer sterke, aaneengesloten dassenpopulatie leeft. Tegelijk bevestigd dit de stelling, dat er een intensieve uitwisseling bestaat met de in Limburg en de Maasvallei

voorkomende dassenfamilies.

De Jekerpopulatie wordt niet meteen bedreigd, maar dit neemt niet weg dat men voortdurend beducht moet zijn op ernstige ingrepen in het landschap. Onvermijdelijk komt daarbij het probleem van de autosnelweg E313 ter sprake, die het gebied dwars doormidden snijdt en een uitwisseling tussen oost en west bemoeilijkt. De aanleg van een dassenkerend raster samen met een geleidende beplanting kunnen een oplossing kunnen bieden. De NCBR zal er bij het Waals Gewest op aandringen om spoedig een beschermingsplan voor de regio op te maken en een aantal aanbevelingen in de praktijk om te zetten.

In het voorjaar van 1992 zal de NCBR een tweede inventarisatieweekend plannen om een ander deel van de Jekervallei onder de loep te nemen.

Dirk Criel

NCBR-dassenwerkgroep

Naar aanleiding van het recente dasseninventarisatie-weekend in de Jekervallei werd voorgesteld om met een aantal personen regelmatig gebieden in België op dassen te inventariseren. De keuze gaat daarbij naar gebieden, waar de situatie van de das onbekend is. Zo is er dit voorjaar een tweede studieweekend in de Jekervallei

gepland. Tussendoor zullen evenwel regelmatig inventarisaties in kleinere groepen plaatsvinden, waaraan belangstellenden kunnen deelnemen. Wie geïnteresseerd is om in de NCBR-dassenwerkgroep mee te draaien, kan zich opgeven bij de coördinator: Jan Cortens, Bovenheide 12, 2580 Ravels (014-656483).